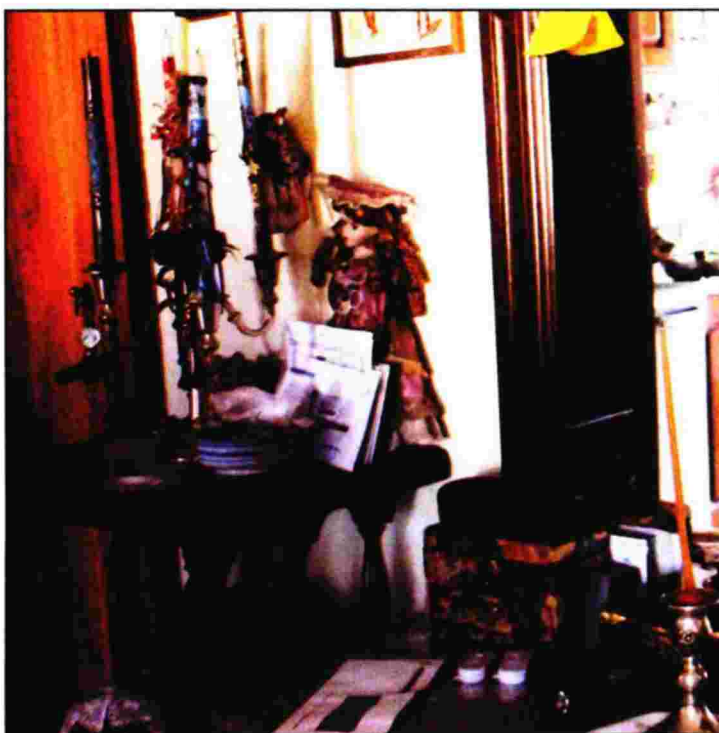

Η διάπλασις των νοικοκυραίων

Έχουμε συνηθίσει να θεωρούμε τους νοικοκυραίους το πιο συντηρητικό κομμάτι της νεοελληνικής μικρομεσαίας τάξης: φυσικό κοινό για τη Δεξιά, αλλά και ψηφοφόρους προς άγραν όλων των άλλων κομμάτων. Αν το καλοσκεφτεί κανείς όμως, τα τελευταία χρόνια δεν πρόκειται πια για συγκεκριμένη τάξη ή κοινωνική κατηγορία, αλλά για ένα ρόλο. Κάθε φορά που οι πολιτικοί επικαλούνται «τους νοικοκυραίους», ουσιαστικά αυτό που περιγράφουν είναι η λειτουργία της διαχειριστικότητας και η κεντρική της θέση σε όλες τις πλευρές της ζωής εντός του νεοφιλελεύθερου κόσμου.

Του Δημήτρη Παπανικολάου

Ποιον κοιτάζει στα μάτια ο Αντώνης Σαμαράς κάθε φορά που χαμηλώνει τη φωνή του και υπογραμμίζει ότι, αν δεν προσέξουμε, θα πάνε στράφι όλες μας οι θυσίες; Σε ποιον απευθύνεται ο Αργύρης Ντινόπουλος στις εκατοντάδες φορές που λέει τη λέξη νοικοκυραίοι (και επιμένει ότι η Δεξιά είναι, παραδοσιακά, το κόμμα τους); Γιατί, μετά την αποτυχία εκλογής προέδρου, οι δεξιοί πολιτικοί επαναλάμβαναν ότι οι πρόωρες εκλογές θα είναι τραγωδία για τους νοικοκυραίους αυτής της χώρας; Και τι έκανε τον Αλέξη Τσίπρα να αναφωνήσει σε συνέντευξή του τον Ιανουάριο του 2013 ότι, επιτέλους, «είμαστε κι εμείς νοικοκυραίοι»;

Οι νοικοκυραίοι: βασική επίκληση των τελευταίων χρόνων, κάποτε θετικά, κάποτε αρνητικά, για κάποιους συνετός μέσος όρος, για άλλους αναγκαίο κακό. Οι πολλοί. Οι φιλήσυχτοι αλλά και καταφερτζήδες, οι σχετικά τακτοποιημένοι και με διάθεση να συντηρήσουν αυτή τους την τακτοποίηση. Το σώμα στο οποίο απευθύνεται η Δεξιά (όπως θύμιζε τη δεκαετία του '80 ο Ευάγγελος Αβέρωφ), το ίδιο σώμα που κατά καιρούς διεκδικούν και όλοι οι υπόλοιποι. Για κάποιους περιγράφει την περίφημη «μεσαία τάξη». Για άλλους το συνώνυμο των πιο συντηρητικών ενστίκτων της μεσαίας τάξης, του λαϊκισμού και του πολιτικού καιροσκοπισμού. Οι νοικοκυραίοι: για τη συντήρησή τους η πολιτεία προσφέρει πελατειακό σύστημα, πθηκό πανικό, συνεχή φόβητρα εκτροπής και ανομίας, και τη διαρκή ευχή για «περισσότερη κανονικότητα». Με φοβίες, ενοχές και με τα χρέη, να πώς κυβερνώνται οι νοικοκυραίοι.

Κι όμως, αν καλοπροσέξεις, δεν πρόκειται για μια ομάδα που έχει μείνει σταθερή τα τελευταία χρόνια. Τουναντίον, είναι μάλλον μια κατηγορία ανθρώπων που ανακατασκευάζεται όσο της απευθύνονται. Και που εξελίχθηκε σιγά σιγά σε κάτι καινούριο, βασικό εργαλείο του τρόπου με τον οποίο χαράσσεται, επικοινωνείται, αλλά, κυρίως, αναπαράγεται η πολιτική.

Τούτο συμβαίνει γιατί, περισσότερο από μια κατηγορία ή μια κοινωνική τάξη, οι νοικοκυραίοι είναι μια λειτουργία. Και μάλιστα, μια λειτουργία που έχει πια γίνει η πλέον κεντρική στην πολιτική και κοινωνική λογιστική της ζωής μας. Η λειτουργία αυτή, μ' ένα λόγο,

θα μπορούσε να ονομαστεί διαχειριστικότητα –αν δεχθούμε ότι αυτός ο όρος μπορεί να συνδυάσει τόσο την ιδέα του management, όσο και ό,τι οι θεωρητικοί αποκαλούν κυβερνολογική ή κυβερνολογίκευση (governmentality), δηλαδή την εσωτερικευμένη λογική κυβερνησιμότητας και πειθάρχησης που διαπερνά τα θεμέλια αλλά και όλους τους αρμούς μιας κοινωνίας.

Όλο το παιχνίδι κολακείας των νοικοκυραίων τα τελευταία χρόνια δεν είναι λοιπόν τόσο η λαϊκιστική επίκληση των συντηρητικών ενστίκτων ενός μεγάλου κοινού παρανομαστή. Είναι, πολύ περισσότερο, η γενίκευση μιας κυβερνολογικής που αντιμετωπίζει πλέον όλες τις πλευρές της ανθρώπινης ζωής, ατομικής και συλλογικής, ως μορφές ανταγωνιστικής επιχειρηματικής δράσης. Στο βιβλίο τους *Η νέα λογική του κόσμου: Δοκίμιο για τη νεοφιλελεύθερη κοινωνία*, οι Γάλλοι θεωρητικοί Dardot και Laval εξηγούν ότι «η βασική καινοτομία της νεοφιλελεύθερης πολιτικής τεχνολογίας έγκειται ακριβώς στην απευθείας σύνδεση του τρόπου που ο άνθρωπος κυβερνιέται από δυνάμεις έξω από αυτόν, με τον τρόπο που ο ίδιος κυβερνάει τον εαυτό του».¹ Αυτό τον νέο τύπο «αυτοδιαχειριζόμενου» υποκειμένου, άλλωστε, παίρνουν ουσιαστικά υπ' όψιν τους οι σύγχρονες πλατφόρμες επικοινωνίας (π.χ. facebook) και εξυμνούν τα σύγχρονα τηλεπαιχνίδια (π.χ. *Big Brother*). Ο εαυτός μια επιχείρηση, σε συνεχή ανταγωνισμό και διαπραγμάτευση με την άλλη επιχείρηση που είναι ο διπλανός του, κι εντός μιας μεγαλύτερης επιχείρησης που είναι ο κόσμος τους. «Τα διαφορετικά πεδία της ύπαρξης ενώνονται έτσι μέσα από το λεξικό της επιχειρηματικότητας».

Σε αυτή την κυβερνολογική, δεν προβάλλεται απλώς η «συνετή διαχείριση» ως ένα ιδανικό καλής διακυβέρνησης· γίνεται η διαχειριστικότητα το γενικευμένο *modus vivendi*: από τον τρόπο που κανείς, άτομο ή συλλογικότητα, λειτουργεί εντός «των αγορών», μέχρι τον τρόπο που κυβερνιέται ένα κράτος. Κι από τα «ασφάλιστα κινδύνου» που υπογράφονται για τα «νέα οικο-

¹ Pierre Dardot και Christian Laval, *The New Way of the World: On Neoliberal Society*, Verso, 2013, σ. 293.

νομικά προϊόντα», και μετά γίνονται κι αυτά αντικείμενο τζόγου (τι άλλο είναι τα «ασφάλιστρα κινδύνου» και τα νέα οικονομικά προϊόντα, παρά κεφαλαιοποίηση της διαχειριστικότητας ως οικονομικής αξίας;), μέχρι την εξασφάλιση που μια οικογένεια διαπραγματεύεται για τα μέλη της. Όλα είναι προς διαχείριση, και διαχείριση στο σημερινό λεξιλόγιο σημαίνει αφενός πειθάρχηση στους κανόνες του παιχνιδιού στο παρόν, αφετέρου μια μόνιμη ελπίδα κερδοφορίας για το μέλλον, ικανή να συγκρατεί κάθε φυγόκεντρη τάση και κάθε κριτική για την κατάσταση του παρόντος.

Νοικοκυραίος σήμερα είναι ακριβώς αυτό – ένα πρότυπο λειτουργίας: η ιδεατή εικόνα του οικιακού/οικογενειακού διαχειριστή που λειτουργεί συμμορφωμένα και χωρίς να πολυρωτάει, εντός ενός πολύ μεγαλύτερου δικτύου διαχείρισης το οποίο πάνει τα πάντα. Η δε επίκληση του νοικοκυραίου δεν είναι παρά μέρος της κατασκευής του, έγκληση μαζί και διαμόρφωση: το κάλεσμα προς όλους να αποδεχτούν τη διαχειριστικότητα ως ανώτερη εξισοροποιητική αρχή ενός νέου νεοφιλελεύθερου συστήματος και ενός νεο-υποκειμένου, που λειτουργεί σε κάθε του στιγμή σαν να βρίσκεται σε περιβάλλον αγοράς. Από τα τηλεπαιχνίδια μέχρι τους στόχους παραγωγικότητας και τα «προσωπικά πλάνα» που συζητά ο κάθε υπάλληλος με τον μάνατζερ του. Κι από την καθημερινή φυσικοποίηση του ακραίου ανταγωνισμού και της «προσπάθειας για υπέρβαση» (που συνήθως σημαίνει υπέρβαση των ορίων της πειθάρχησης και της έλλειψης) ως την εκ των πραγμάτων κατάργηση εργασιακών δικαιωμάτων στη βάση της υπόσχεσης μιας μελλοντικής, ατομικής, κερδοφορίας. Ας το καταλάβουμε καλά. Το εμβληματικό δείγμα του σύγχρονου νοικοκυραίου δεν είναι, όπως ίσως κάποτε, ο στρατιωτικός που κάθεται, μετά της οικογενείας, στο στασίδι της εκκλησίας. Είναι ο παίκτης του *Survivor* και του *Big Brother*. Και ο θεατής τους.

Είναι σημαντικό να έχουμε στο νου μας αυτή την ανάλυση για δυο κυρίως λόγους. Ο πρώτος είναι μάλλον προφανής. Όλη η πολιτική συζήτηση αυτήν τη στιγμή γίνεται με όρους

διαχειριστικότητας. «Χρειάζεται συμμαζέμα», «πού θα βρείτε τα λεφτά;», «τι θα απαντήσετε στις αγορές;», «ποιο είναι το plan B;» ή, από την άλλη, «τι πρέπει να γίνει για να αποδώσουν οι μέχρι τώρα θυσίες;».

Όλη η χώρα ένας οίκος, όλη η πολιτική μια συζήτηση για το νοικοκύρεμα, όλοι οι πολιτικοί μετρημένοι με το νοικοκυρόμετρο. Όποια άποψη προσπαθεί να ξεφύγει από αυτούς τους όρους, παρουσιάζεται ως παράλογη και φεύγα, ακριβώς γιατί πρώτα έχει επιβληθεί η λογική της διαχειριστικότητας ως η μόνη λογική στη σημερινή πολιτικοκοινωνική πραγματικότητα.

Ο δεύτερος λόγος που κάνει την αποδόμηση των νοικοκυραίων τόσο αναγκαία σήμερα, είναι λιγότερο φανερός. Συνδέεται με το ότι η διαχειριστικότητα δεν ανταγωνίζεται, αλλά αντίθετα επενδύει, ενσωματώνει, καλλιεργεί και αναθερμαίνει οποιαδήποτε ιεραρχία, συστημικό πλαίσιο και παραδοσιακή τεχνολογία μπορεί να την ωφελήσει. Όσο κι αν κάποτε αυτό αποκρύπτεται. Αν, για παράδειγμα, ο νεοφιλελευθερισμός σε μαθαίνει να διοικείς τα του οίκου σου ως μάντζερ εταιρείας, δεν ενοχλείται αν ταυτόχρονα τα διοικείς και ως Έλλην. Ίσα ίσα, η γενικευμένη διαχειριστικότητα κοιτάζει πώς μπορεί να ευνοηθεί από την επίκληση «παραδοσιακών αξιών» που εμπεριέχουν τον ηθικισμό, την ιεραρχία, τη φοβία του διαφορετικού και τη μισαλλοδοξία.

Δεν νομίζω να υπήρξε καλύτερο παράδειγμα για το πώς μπορούν άνετα να συμπλακούν αυτά τα δυο, το «ως μάντζερ» και το «ως Έλλην», από την πρόσφατη διακυβέρνηση Σαμαρά. Όταν μιλάει ο Σαμαράς, μιλάει στη συμπλοκή τους, στον μαντζερέλληνα νοικοκυραίο. Και μιλάει αργά και σαν δάσκαλος νηπίων, ακριβώς γιατί συνειδητοποιεί το φρανκενστάιν του πράγματος, το ότι δηλαδή η ανοίκεια αυτή συμπλοκή πρέπει να εμπεδωθεί βήμα το βήμα.

Αυτή την ανοίκεια σύμπραξη, βεβαίως, όσο κι αν τη στηρίζει, την αποκρύπτει ο νεοφιλελεύθερος πολιτικός λόγος (που επιμένει ότι φέρνει κοινωνικό προοδευτισμό και «ατομικές ελευθερίες», ενώ συμμαχεί τόσο πολύ με συστήματα ακύρωσής τους). Ανά-

λογα και αντιστικτικά λειτουργεί και ο ακροδεξιός ρατσισμός και η εθνολατρεία (που μάλιστα σπκώνει και περισσότερο τον πύχνη, καθώς αντιμετωπίζει και τον εθνικισμό ως επιχείρηση, αναλαμβάνει δε ομού τις βρωμοδουλειές και του έθνους και τις «επιχειρηματικότητας»).

Χάνεται λίγο η Αριστερά σ' όλο αυτό, μπλέκεται, τις διαφεύγουν συχνά οι πιο πονηρές κατασκευαστικές πτυχές του νεο-νοικοκύρη. Νομίζει ότι πρέπει απλώς να τον προσπεράσει, να τον κολακεύσει λιγάκι και να τον υποτιμήσει, ενώ ουσιαστικά θα έπρεπε να προσπαθεί διαρκώς να αποδείξει πόσο σκάρτα λειτούργησε και λειτουργεί η διάπλασή του. Νομίζει η Αριστερά ότι πρέπει απλώς να μην την πιάσει η αγιαστούρα· ξεχνάει ότι η χορήγηση του αγιασμού γίνεται εδώ και χρόνια και υποδορίως. Κι ότι μια νέα πολιτική θα έπρεπε να έχει ήδη αρχίσει να σκέφτεται το πού θα βρεθεί το αντίδοτό του. ●